

Ռ. Պ. ԿՈՆԴԱԿՏՅԱՆ

ԱՄԵՐԻԿԱՆ ՄՈՆՈՊՈԼԻՍՏԱԿԱՆ ԿԱՊԻՏԱԼԻ ՆԵՐՆՈՒԺՈՒՄԸ
ԹՈՒՐքԻԱ

Նրկրորդ համաշխարհային պատերազմից հետո ամերիկյան ռազմամոլ մոնոպոլիստական շրջանները հանդես եկան համաշխարհային տիրապետության ագրեսիվ պլաններով, որոնց իրականացման գործում մեծ տեղ է տրվում ամբողջ Մերձավոր և Միջին Արևելքին և առանձնապես Թուրքիային:

Թուրքիան այդպիսի նշանակություն է ստանում այն պատճառով, որ նա սահմանակից է Սովետական Միությանը ու Բուլղարիայի Ժողովրդական Ռեսպուբլիկային, գերիշխում է Սևծովյան նեղուցների ավազանում ու ստրատեգիական կարևոր դիրքեր է զբաղում Եվրոպայից դեպի Ասիա ու Աֆրիկա տանող ծովային, օդային ու ցամաքային միջադպային նշանակություն ունեցող ճանապարհների վրա:

Ամերիկյան մոնոպոլիստները միաժամանակ ձգտում են Թուրքիայում դավթի հումքի նոր աղբյուրներ և ձեռք բերել ազդեցության ոլորտներ, այն վերածել իրենց ապրանքների ու կապիտալի արտահանման շուկայի՝ բարձր շահույթներ ստանալու նպատակով:

Ահա թե ինչու չպետք է բոլորովին պատահական համարել այն, որ պատերազմից հետո Միացյալ Նահանգները, հանդես գալով Թուրքիայի դարդացած կապիտալիստական երկրներին «օգնելու» պլաններով, իրենց ռազմական «օգնությունը» հենց առաջին հերթին տրամադրեցին Թուրքիային:

Թուրքիայի վզին փաթաթելով ռազմական «օգնության» օղակը, ԱՄՆ-ը նպատակ ուներ և ունի այն վերածելու իր ռազմա-քաղաքական պլանգրամի Մերձավոր ու Միջին Արևելքում, հաստատելու գերիշխանություն երկրի էկոնոմիկայի, ներքին ու արտաքին քաղաքականության վրա:

Թուրքիայի կառավարող շրջանները սիրահոժար ու գրկաբաց ընդունեցին ամերիկյան ռազմական ու տնտեսական «օգնությունը», որովհետև վերջինիս նպատակները համապատասխանում էին նաև իրենց դասակարգային նեղ շահերին և սոցիալիստական երկրների դեմ ուղղված ագրեսիվ պլաններին:

«Տրումենի դոկտրինայի», «Մարշալի պլանի», «անվտանգության փոխադարձ ապահովման» ու «արտասահմանյան գործարքների» վարչությունների և դեռ վերջերս հռչակված «Դալեսի-էյզենհաուերի դոկտրինայի» հիման վրա, ԱՄՆ-ը մինչև 1959 թ. Թուրքիային տրամադրել է ավելի քան երկու միլիարդ դոլլարի ռազմական ու մոտ մեկ միլիարդ դոլլարի տնտեսական, տեխնիկական և այլ «օգնություն»¹:

Թուրքական կառավարությունը իր հերթին հսկայական գումարներ է ծախսում երկրի ռազմականացման համար: Վերոհիշյալ ժամանակաշրջանում Թուրքիայի ընդհանուր ռազմական ծախսերը կազմել են մոտ 15 միլիարդ թուրքական լիրա, որը կազմում է տարեկան պետական բյուջեի 40—60 %: 1959 թ. պետական բյուջեի համաձայն, ուղղակի ռազմական ծախսերը կազմելու են 1142 մլն. թ. լ. կամ 181 մլն. թ. լ. ավելի, քան անցյալ տարի, իսկ ընդհանուր ռազմական ծախսումները՝ մոտ 2 մլրդ. թ. լ.:

1952 թ. փետրվարի 18-ին Թուրքիան միացավ Հյուսիս-ատլանտյան ռազմական խմբավորմանը, որից հետո ամերիկյան ռազմաօդային ու ծովային բազաների, ստրատեգիական նշանակություն ունեցող ավտոմոբիլային ու երկաթուղային ճանապարհների շինարարությունը և բանակի վերազինումը այստեղ ընդունեցին ավելի արագաթափ ընթացք:

Ժամանակակից Թուրքիան ակտիվ մասնակցություն է ունենում Հյուսիս-ատլանտյան ու իր ճգնաժամը ապրող ՍԵՆՏՕ (Նախկին Բաղդադի) ռազմական խմբավորումների ագրեսիվ գործողություններին՝ ուղղված արաբական ժողովուրդների դեմ:

1959 թ. մարտի 5-ին ԱՄՆ-ի ու Թուրքիայի միջև կնքվեց երկկողմանի ռազմական համաձայնագիր: Ինչպես նշվում է Սովետական կառավարության հայտարարության մեջ, ագրեսիայի գոյություն չունեցող սպառնալիքից «պաշտպանվելու» պատրվակով կնքված հիշյալ համաձայնագիրը նշանակում է, որ Թուրքիան էլ ավելի ամուր կերպով է կապվում ԱՄՆ-ի ռազմակառքին, ներառ-

¹ Անհրաժեշտ է նկատի ունենալ, որ ամերիկյան տնտեսական ու այլ «օգնության» զգալի մասը որպես կանոն ծախվում է ռազմական նպատակների համար:

յայ այդ երկրի տերիտորիան ամերիկյան զինված ուժերի մտցնելը ու նրա վերածումը ԱՄՆ-ի պաշտպանությանը՝

Սովետական կառավարության հայտարարության մեջ նշվում է նաև, որ ԱՄՆ-ը նախատեսում է Թուրքիան դարձնել իր գլխավոր օրթիոնա-ատոմային բազան ՍՍՌՄ-ի հարավային սահմանների մոտակայքում:

Սովետական Միությունը Թուրքիային բաղժիցս նախազգուշացրել է, որ Թուրքական կառավարողների մասնակցությունը սպառնալիցությունների մրցավազքի քաղաքականությանը Թուրքական ազգային պետությունը սպառնալիքի տակ կդնի, իմպերիալիստների կողմից ռազմական կոնֆլիկտի սանձազերծման դեպքում:

Հնայած այն հանգամանքին, որ ամերիկյան պետական կապիտալը ռազմական, տնտեսական «օգնություն» ու զանազան վարկերի միջոցով դեռևս ժողովրդա-ոսպությունների պարտիայի կառավարման ժամանակ արդեն ձեռք էր բերել վճռական ազդեցություն Թուրքիայի էկոնոմիկայի ու քաղաքականության վրա, այնուամենայնիվ, մինչև 1951 թ. օտարերկրյա ու հատկապես ամերիկյան մոնոպոլիստական կապիտալը լայն հնարավորություն չունեի կապիտալիզմի զարգացումը Թուրքական էկոնոմիկայում: Դրան խանգարում էր 30-ական թվականներին հռչակված պետական կապիտալիզմի՝ էտաթիզմի քաղաքականությունը:

Այդ իսկ պատճառով էլ ամերիկյան մոնոպոլիստական շրջանները, լայն աջակցություն ցույց տվեցին Թուրքական Դեմոկրատական պարտիային իշխանության գլուխ անցնելու համար, որի ծրագիրը² աղատ հնարավորություն է ընձեռում օտարերկրյա մոնոպոլիստական կապիտալի ներթափանցմանը Թուրքիա՝ տեղական մասնավոր կապիտալի հետ հավասար սկզբունքներով:

Ամերիկյան մոնոպոլիստական կապիտալի աջակցությունը Դեմոկրատական պարտիային վճռական նշանակություն ունեցավ 1950 թ. մայիսի պառլամենտական ընտրություններում վերջինի հաղթանակի համար:

Դեմոկրատական պարտիան ու նրա կառավարությունը, որոնք արտահայտում են Թուրքական խոշոր բուրժուազիայի, ֆինանսական ու առևտրական շրջանների և կալվածատիրության շահերը, ամերիկյան մոնոպոլիստների բացահայտ ճնշման ներքո ընդունեցին մի շարք օրենքներ օտարերկրյա մոնոպոլիստական կապիտալի ներխուժմանը աջակցելու ուղղությամբ:

¹ «Правда», 26 марта 1959 г.

² Տե՛ս Ժրադի 43-րդ հոդվածը, T. Tunaya, «Türkiyede siyasi partiler» (1859—1952), İstanbul, 1952, s. 667.

1951 թ. օգոստոսի 1-ին թուրքական մեջլիսը ընդունեց № 5821 օրենքը օտարերկրյա կապիտալի աջակցման մասին, որի հիմնական սկզբունքները առաջարկել էին Վերակառուցման և զարգացման միջազգային բանկի խորհրդականները¹։ Այս օրենքի հիման վրա օտարերկրյա մասնավոր կապիտալը ազատ հնարավորություն էր ստանում էներգետիկ արդյունաբերության, կապի, հասարակական աշխատանքների ու տուրիստական կազմակերպությունների մեջ կապիտալներգումներ կատարելու համար։ Օտարերկրյա մոնոպոլիաներն իրավունք ստացան կապիտալներգումներ կատարելու ոչ միայն վալյուտային, այլև շինարարական ու մեքենայական սարքավորումների ու ֆաբրիկա-առևտրական պատենտների ձեռքով։ Այդ նույն օրենքի համաձայն, ֆինանսների մինիստրը իրավունք էր ստանում հրաշխավորելու թուրքական ֆիրմաներին տրվող օտարերկրյա երկարատև վարկերը մինչև 1 մլրդ. թ. Լ. գումարով։ Վերոհիշյալ օրենքը օտարերկրյա կապիտալին իրավունք էր տալիս ներդրման օրից հինգ տարվա ժամկետը լրանալուց հետո միայն կապիտալները փոխադրել Թուրքիայից, իսկ շահույթները՝ ոչ ավելի քան ներդրված կապիտալից ստացված շահույթի 10 % չափով²։ Նախորդ ժամանակաշրջանի համեմատությամբ, այս օրենքը Թուրքիայի էկոնոմիկայի դոնեքոր որոշակիորեն բացում էր օտարերկրյա մոնոպոլիաների առաջ։ Չնայած այն հանդամանքին, որ օրենքի վերջին երկու կետերը որոշ չափով սահմանափակում էին օտարերկրյա կապիտալի ազատությունը, այնուամենայնիվ օտարերկրյա մասնավոր կապիտալի, հատկապես ամերիկյան մոնոպոլիաների ներխուժումը Թուրքիա անհամեմատ ակտիվացավ։

Արդեն 1951 թ. ամերիկյան «Մորիսոն-Նադսեն», «Ստանդարտ Օյլ Օֆ Նյու-Ջերսի» և «Սոկոնի վակուում» ընկերությունները Թուրքիայում սկսեցին ծավալել իրենց գործունեությունը։

«Ֆորտիլայզեր կորպորեյշն Օֆ Ամերիկա» ֆիրման և թուրքական բանկերն ու ձեռնարկություններն այդ նույն թվականին հիմնեցին «Գյուլրեհ ֆաբրիկալարի թուրք անոնիմ շիրքեթի» ակցիոներական խառը ընկերությունը՝ հանքային պարարտանյութերի մոնոպոլ արտադրության համար։

Ընկերությունը Ալեքսանդրետալում (Իսկենդերուն) 1952 թ. կառուցեց սուպերֆոսֆատի գործարան։ Ամերիկյան ընկերության

¹ «The Economy of Turkey». An Analysis and Recommendations for A Development Program. Baltimor, 1951, p. 167.

² R. Cenani, «Foreign Capital Investments in Turkey», Istanbul, 1954, p. 17—22.

բաժինը կազմում էր ընդհանուր դրամագլխի 51 %: 1952 թ. հունվարի 21-ին ամերիկյան «Ռալֆ Պարսոնս» ֆիրմայի ու թուրքական կառավարության միջև կնքված պայմանագրի համաձայն վերոհիշյալ ֆիրման ստացավ Բաթմանում (Արևելյան Թուրքիա) նավթաթոր գործարանի, նավթամբարի, լաբորատորիայի, նորոգման արհեստանոցի, մղիչ կայանի, ինչպես նաև Ռամանդաղից ու Հարպանից մինչև Բաթման նավթամուղի կառուցման պատվերը: Բաթմանի նավթաթոր գործարանը շահագործման հանձնվեց 1955 թ. Այլարտվել է նաև վերոհիշյալ նավթամուղի կառուցումը¹:

1953 թ. Թուրքիայում ներդրված ամերիկյան կապիտալը կազմեց ավելի քան 33 միլիոն դոլլար, որից 11 միլիոնը ներդրվել էր նավթային, 6 միլիոնը՝ ծխախոտի և մնացած գումարը՝ էներգետիկ, դեղագործական ու արդյունաբերության այլ ճյուղերի մեջ²: Այդ նույն թվականին Թուրքիայում գործող ամերիկյան ֆիրմաների թիվը հասավ 180-ի, այդ թվում, բացի վերոհիշյալներից՝ «Ֆեդերալ մոտոր թրաք», «Բ. Ֆ. Գուդրիչ», «Յունայտեդ ստեյտս ռաբբեր» և այլ մոնոպոլիստական միավորումներ:

Ինչպես երևում է վերոհիշյալ փաստերից, ամերիկյան մոնոպոլիստական կապիտալի ներխուժումը Թուրքիա որոշակիորեն ակտիվացավ: Բայց շնայած այդ հանգամանքին՝ ե. ինչպես սպասելի էր ամերիկյան գործարար շրջաններում չէին դադարում դեռևս Թուրքիայում գոյություն ունեցող սահմանափակումները վերացնելու հրամայական պահանջները:

Այսպես օրինակ, արտահայտելով ամերիկյան մոնոպոլիստների շահերը, Թուրքիայում ամերիկյան նախկին դեսպան Զ. Մակգին (Տեխասի նահանգի խոշոր նավթարդյունաբերող) գրում էր.

«Սակայն գնալով ավելի ակնառու էր դառնում, որ 1951 թվականի օրենքը անհրաժեշտ խթաններ չէր ստեղծում կապիտալի արտասահմանյան ներդրողների համար»³: Նույնպիսի պահանջներով հանդես եկան նաև «Պետրոլեում պրես սերվիս» և մոնոպոլիստական կապիտալի շահերի ջատագով տերիշ հանդեսներ:

Օտարերկրյա կապիտալի խրախուսման մասին նոր օրենք մշակելու նպատակով Թուրքական կառավարության վրա ճնշում գործադրվեց ինչպես ամերիկյան մոնոպոլիստական շրջանների, այնպես էլ կառավարության կողմից:

¹ «Экономическое положение капиталистических стран в 1955 году», М. 1956, стр. 177.

² «A Survey of American Interests in the Middle East», Washington 1953, p. XIII.

³ «Foreign Affairs», 1954, July, p. 628.

Ահա նոր օրենքի բուն պատմությունը: 1953 թ. փետրվարի 2-ին ԱՄՆ-ի պրեզիդենտ էյզենհաուերը կոնգրեսին հղած իր դիմումում ուղղակի հայտարարեց, որ կառավարությունը մտադիր է բոլոր միջոցներով աջակցելու արտասահմանում կատարվող ամերիկյան կապիտալների դրամներին¹, որից հետո այդ մասին Թուրքիայի պրեմիեր-մինիստր Մենդերեսի հետ սկսեց նախնական բանակցություններ վարել Թուրքիայում ամերիկյան տնտեսական միսիայի ղեկավար Դեյտոնը: Մենդերեսը համաձայնվեց Դեյտոնի առաջարկության հետ և օտարերկրյա մասնավոր կապիտալի աջակցման օրենքի նախապատրաստական աշխատանքներն սկսեցին ընթանալ արագ քայլերով:

Այդ նույն թվականին Թուրքիայի արդյունաբերության զարգացման բանկի² մասնագետների մի խումբ զբաղվեց օտարերկրյա կապիտալի խրախուսման հարցի ուսումնասիրությամբ: Բանկի վարչությանը ներկայացված խմբի զեկուցման մեջ ուղղակի առաջարկվում էր ամեն կերպ խրախուսել օտարերկրյա կապիտալի ներթափանցումը Թուրքիա:

1953 թ. օգոստոսին Թուրքիա ժամանեց ամերիկյան էքսպերտների միսիան, ԱՄՆ-ի կոնգրեսի արտաքին տնտեսական հանձնաժողովի նախագահ և պրեզիդենտի անձնական խորհրդական Կլարենս Ռենդոլֆի գլխավորությամբ: Ռենդոլֆը «Ինգլենտ ստիլ» ընկերության նախագահն է և նրա միսիան ներկայացնում էր ինչպես ամերիկյան կառավարությանը, այնպես էլ ամերիկյան մոնոպոլիստական շրջանները: Ռենդոլֆի միսիան ունեցավ վճռական նշանակություն նոր օրենքը մոնոպոլիաների շահերի համապատասխան դարձնելու տեսակետից: Ռենդոլֆը մի շարք հանդիպումներ ունեցավ Թուրքական պետական ու գործարար շրջանների հետ: Վերջում միսիան Թուրքական կառավարությանը ներկայացրեց իր առաջարկությունները, որոնց էությունը հետևյալն էր.

Թուրքիայի կառավարությունը օտարերկրյա բոլոր ընկերություններին թույլատրում է կապիտալների դրամներ կատարել տրն-

¹ «New York Times», February 3, 1953.

² Այս բանկը հիմնվել է 1950 թ. մարտի 9-ին, որի նախնական գրամադրելի 50 %² 9 մլն. դոլլար արամադրվել է Վերակառուցման ու զարգացման միջազգային բանկի, իսկ մնացածը՝ Թուրքական բանկերի կողմից: ԹԱՀԲ-ի կանոնադրության համաձայն, այն պետք է աջակցի Թուրքիայի էկոնոմիկայում օտարերկրյա մոնոպոլիստական կապիտալի ներթափանցմանը: Թուրքական կառավարությունը խոստացավ նաև չխառնվել բանկի գործունեությանը, և երաշխավորել նրա շահույթները: Բանկի գերեկտորն է ամերիկացի Նորման Թաուկերը:

տեսության այն բնագավառում, որն անհրաժեշտ կդանեն իրենք լի-
կերությունները և վերացնում է շահույթները արտասահման փո-
խադրելու գործում նախկին օրենքի սահմանափակումները: Այնու-
հետև թուրքական կառավարությունը սահմանափակում և պարզ
ընդգծում է պետական ձեռնարկությունների գործունեության շըր-
ջանակները և աղատ մրցակցության սկզբունքը հավասարապես
տարածում ինչպես թուրքական պետական ու մասնավոր, այնպես
էլ օտարերկրյա մասնավոր կապիտալի վրա: Միսիան առաջարկում
էր նաև հեշտացնել թուրքական ընկերությունների ակցիաների վա-
ճառքը օտարերկրյա ֆոնդային բիրժաներում և այլն¹:

Թուրքիայի կառավարությունը Ռենդուլի ներկայացրած առա-
ջարկություններում իր առավել ցայտուն և ուղղակի արտացոլումը
գտավ ամերիկյան մոնոպոլիաների թալանչիական՝ «բաց դռների»
և «հավասար հնարավորությունների» քաղաքականությունը:

Ռենդուլի վերադառնալուց հետո, 1953 թ. սեպտեմբերին Թուր-
քիայի ֆինանսների մինիստր Հ. Փուլատկանը մեկնեց ԱՄՆ, հենց
տեղում քննելու օրինագծի վերջնական նախապատրաստման հետ
կապված հարցերը: Օրինագիծը մեծ գոհունակություն առաջացրեց
արտասահմանյան մոնոպոլիստական շրջաններում, այն ամեն
կերպ փառաբանվում էր նաև թուրքական կառավարողների և զոր-
ծարար շրջանների կողմից:

1954 թ. հունվարի 11-ին օտարերկրյա կապիտալներդրումների
մասին նոր օրինագիծը ներկայացվեց մեջլիսի քննարկմանը, որը
առաջ բերեց ոչ միայն ընդդիմադիր պարտիաների, այլ նաև կառա-
վարող պարտիայից մեջլիսի որոշ անդամների բուռն բողոքը: Մեկ
շաբաթվա քննարկումից հետո, նույն թվականի հունվարի 18-ին
մեջլիսը 248 ձայնով ընդդեմ 35-ի հաստատեց № 6274 օրենքը՝
«Օտարերկրյա կապիտալի խրախուսման մասին»²:

Այդ նույն ամսի վերջերին Թուրքիայի պրեզիդենտ Բայարը
էյզենհաուերի հրավերով մեկնեց ԱՄՆ: Ամերիկյան մոնոպոլիաների
հովանավորությունը ձեռք բերելու համար, թուրքական կառավա-
րողները և անձամբ ինքը Բայարը չէին ցանկանում նրանց ներկա-
յանալ դատարկ ձեռքերով: Ահա թե ինչով պետք է բացատրել այն
հապճեպությունը, որ հանդես բերեցին թուրքական կառավարողները

¹ R. Cenani, «Foreign Capital Investments in Turkey», p. 13.

² Նույն տեղում, էջ 14:

³ «Foreign Affairs», նույն տեղում, էջ 628:

Նույնիսկ այս հանդեսի տվյալներով առաջվում է, որ օրենքը ընդուն-
վել է ձայների չնչին մեծամասնությամբ և Դեմոկրատական պարտիայից
մեջլիսի 408 դեպուտատներից վերոհիշյալ օրենքի դեմ քվեարկել են 100-ը:

նոր օրենքը նախապատրաստելու և մեղիսով անցկացնելու հարցում: Վերոհիշյալ օրենքը ամերիկյան մոնոպոլիաներին մատուցվեց ուղղակի ոսկյա սկուտեղի վրա և Վուդ շէ, որ Բայարը ԱՄՆ-ում արժանացավ «Մառալուֆյան համար» շքանշանի:

Հունվարի 18-ի օրենքի համաձայն կապիտալներդրումները ոչնչով չեն սահմանափակվում: Օտարերկրյա մոնոպոլիաները իրավունք ստացան ցանկացած ժամանակ արտասահման փոխադրել իրենց կապիտալը՝ համաձայն գոյություն ունեցող կուրսի և շահութիւնները՝ անսահմանափակ չափով:

Օրենքը երաշխավորում էր այն կապիտալներդրումները, որոնք կատարվել էին առաջ: Այն նախատեսում էր նոր ձեռնարկությունների շահագործման առաջին ժամանակաշրջանում օտարերկրյա մասնագետների օգտագործումը: Օրենքը նախատեսում էր նաև հատուկ կառավարական հանձնաժողովի ստեղծում, որն իրավունք էր ստանում տնօրինել օտարերկրյա կապիտալներդրումների թույլտվության գործը:

Այնուհետև թուրքական կառավարութայունը մենդոլի հանձնարարականների համաձայն Նյու-Յորքում հիմնեց թուրքական ինֆորմացիոն կազմակերպություն:

Օտարերկրյա կապիտալի խրախուսման նոր օրենքը գոհունակությամբ ընդունվեց ամերիկյան բիզնեսմենների կողմից, որը միավելորդ վկայումն է թուրքիայի էկոնոմիկայում կապիտալներդրումներ կատարելու նրանց շահագրգռվածության մասին: Այսպես օրինակ, Մակգին գոհունակությամբ նշում է, որ «Այդ օրենքը... համարվում է օտարերկրյա կապիտալներդրումների մասին եղած ամենալիբերալ օրենքներից մեկը»: «Յոթը շուն» հանդեսը նույնպես գովեստով արտահայտվեց այդ օրենքի մասին. «Արդեն այժմ, կապիտալներդրումների համար բարենպաստ պայմաններ ստեղծելու ասպարեզում թուրքերը ավելի շատ են արել, քան ԱՄՆ-ի դաշնակիցներից որևիցե մեկը»:

Վերոհիշյալ օրենքի ընդունումից հետո, ամերիկյան և արևմտյան երկրների մոնոպոլիատական կապիտալի ներխուժումը թուրքիա օրեցօր ուժեղանում է:

Օտարերկրյա մոնոպոլիաների ներխուժումը թուրքական էկոնոմիկա կատարվում է մի շարք ուղիներով՝ արդյունաբերական ձեռնարկությունների շինարարութայուն թուրքական կառավարութայուն ու

¹ R. Cenani, «Foreign Capital Investments in Turkey», p. 23—30.

² «Foreign Affairs», 1954, July, p. 628

³ «Fortune», 1954, June, p. 122—123.

մասնավոր կապիտալի և իրենց մոնոպոլիաների հաշվին, ինչպես նաև օտարերկրյա ու տեղական մասնավոր կապիտալի միջև խառնակցիոններական ընկերությունների հիմնման միջոցով:

Արդեն 1954 թ. մարտի վերջին ամերիկյան «Ջեներալ թայեր լնդ Ռարբեր» ֆիրման թույլտվություն ստացավ Սաամբուլի արվարձանում ավտոգոգերի գործարանի կառուցման համար: «Մասսեյ խարիս» և «Ֆեդերալ թրոք» ամերիկյան ֆիրմաները թույլտվություն ստացան առաջինը Ադապադարի մոտ գյուղատնտեսական մեքենաների, իսկ երկրորդը՝ Անկարայի մոտ բոնատար ավտոմեքենաների գործարանների շինարարության համար: «Մինեպպոլիս Մոլինե» ֆիրմայի ու Թուրքիայի Գյուզբանկի, մեքենաշինական ու քիմիական արդյունաբերության ու գյուղատնտեսական մեքենաշինության ընկերությունների միջև հիմնվեց խառը բաժնետիրական ընկերություն, որի դրամագլուխը կազմում է 20 մլն. թ. լ. և որի կոնտրոլ ծրարը պատկանում է ամերիկյան ֆիրմային:

Հիմնվել է նաև խառը ակցիոներական ընկերություն «Պարուտեկ Տրատինգ Աչենչի» ֆիրմայի ու Թուրք առևտրականներ Մ. Դիլբերի ու Է. Նովանի միջև քաթանի ֆաբրիկայի շինարարության նպատակով և 9 մլն. թ. լ. դրամագլխով: Ամերիկյան «Ռեմինգտոն» ֆիրման թուրքական ձեռնարկատերերի հետ միասին Սաամբուլում կառուցում է գրամեքենաների գործարան և այլն: Ամերիկյան մոնոպոլիստական կապիտալի Թուրքիա ներխուժման մասին պերճախոս կերպով խոսում են հետևյալ թվական տվյալները: Եթե 1955 թ. նոյեմբերին օտարերկրյա ուղղակի կապիտալներդրումները՝ Թուրքիայում կազմեցին 120 մլն. թ. լ., իսկ համատեղ կապիտալներդրումները՝ 230 մլն.,¹ ապա 1957 թ. օտարերկրյա ուղղակի ներդրումները կազմեցին արդեն 216,7 մլն. թ. լ.: Այդ նույն ժամանակաշրջանում օտարերկրյա ուղղակի կապիտալներդրումները ըստ արդյունաբերության ճյուղերի կազմում էին՝ շինանյութերի արդյունաբերության՝ 72,9, սննդի՝ 25,7, էլեկտրաէներգիայի՝ 14,2, քիմիական՝ 12,5, մետալուրգիական՝ 10,0, թղթի՝ 9,2, գյուղ-մեքենաշինության՝ 8,9, ռետինի՝ 1,1 մլն. թ. լ. և մնացածը՝ արդյունաբերության այլ ճյուղերի մեջ:

Ընդհանուր առմամբ վերցրած, վերոհիշյալ երկու օրենքների հիման վրա 1951 թ. մինչև 1958 թ. սկզբները օտարերկրյա մոնոպոլիաների ուղղակի կապիտալներդրումները Թուրքիայում կազմե-

¹ «Resmi gazete», 1955. Kasım 2.

² «Бюллетень иностранной коммерческой информации», М. 1957, № 102, стр. 6.

ցին 505,4, որից օտարերկրյա ու թուրքական կապիտալի համատեղ ներդրումները 288,8 մլն. թ. լիրա¹։

Ամերիկյան կապիտալը իր ներխուժումը թուրքիա ուժեղացնում է նաև ԹԱԶԲ-ի միջոցով, որի ամբողջ գործունեությունը ուղղված է ոչ թե երկրի անկախ տնտեսական զարգացմանը նպաստելուն, այլ ընդհակառակը, աջակցելու երկրի էկոնոմիկայում ամերիկյան կապիտալի դիրքերի ամրապնդմանը։ Ամերիկյան կապիտալը ԹԱԶԲ-ի միջոցով թափանցում է հատկապես արդյունահանող ու թեթև արդյունաբերության մեջ։ Իր գործունեության 6 տարիների ընթացքում բանկը վարկավորել էր 318 ձեռնարկությունների՝ 142,6 մլն. թ. լ. ընդհանուր գումարով²։

Թուրքական մամուլում չկան ստույգ տվյալներ ամերիկյան կապիտալ ներդրումների ընդհանուր գումարի մասին, բայց մեր հաշվումներով համաձայն օտարերկրյա կապիտալ ներդրումների 45—50 % -ը ընկնում է ամերիկյան մոնոպոլիաներին։

Օտարերկրյա մոնոպոլիատական կապիտալի օգտին թուրքական կառավարության մյուս կարևոր միջոցառումը նավթի մասին ընդունված օրենքն է։

Թուրքիայում ամբողջ երկրաբանական-հետախուզական աշխատանքները կենտրոնացված էին էթիբանկի բնական ռեսուրսների հետախուզման ու շահագործման ինստիտուտի ձեռքին։ Ինչպես նշվում է Վերակառուցման ու զարգացման միջազգային բանկի միսիայի 1951 թ., մայիսի 15-ի հաշվետվության մեջ, Թուրքիայի մասնավոր ձեռնարկատերերը իրավունք չունեին շահագործելու իրենց կողմից հայտնաբերված հանքային հարստությունները, նրանք մուտք չունեին նաև լեռնահանքային ինստիտուտ, որը մոնոպոլ իրավունք ուներ բոլոր երկրաբանական-հետախուզական աշխատանքների նկատմամբ³։ Վերոհիշյալ բանկը պահանջեց վերացնել այդ սահմանափակումները ու օտարերկրյա մոնոպոլիստներին թույլատրել կապիտալ ներդրումներ կատարելու երկրի նավթային արդյունաբերության մեջ⁴։ Բանկի այս պահանջը շատ շուտով օրինականացվեց թուրքական կառավարության կողմից։

Ճիշտ է, որ Թուրքիայի նավթային հետախուզված պաշարները Մերձավոր Արևելքի մի շարք երկրների հետ համեմատած շատ փոքր են, բայց դա բոլորովին չէր խանգարում ամերիկյան և մյուս

¹ «Ekonomi gazetesı», 1958, Şubat 7.

² «Ekonomi gazetesı», 1957, Ocak 10.

³ «The Economy of Turkey...», p. 113.

⁴ Նույն աղբյուր, էջ 114։

նավթային մոնոպոլիաներին նախօրոք շահամուլական նպատակներ ունենալ թուրքական նավթի նկամամբ: Այդ մասին է վկայում այն, որ նախքան նավթի վերաբերյալ օրենքի ընդունումը օտարերկրյա մի շարք նավթային մոնոպոլիաներ («Ստանդարա Օյլ Օֆ Նյու-Ջերսի», «Սոկոնի վակուում Օյլ կոմպանի», «Կոնորտդա պետրոլեում կորպորեյշն», «Ռոյալ-դաուշ Շելլ» և «Գալֆ Օյլ Կորպորեյշն») թուրքական կառավարությունից թույլտվություն էին ստուգել, նախնական նավթահետախուզական աշխատանքների համար:

Պետական ձեռնարկությունների նախկին մինիստր Իրջալիի հայտարարության համաձայն, 1953 թ. հունիսին նավթի մասին օրինագիծը արդեն պատրաստ էր, որի համաձայն օտարերկրյա բոլոր նավթային ընկերություններին հնարավորություն էր տրվելու զբաղվելու նավթահետախուզական աշխատանքներով¹: Բայց ինչպես ասում են գործը տեղից չէր կարող շարժվել առանց ամերիկյան մասնագետների «օժանդակության» և նավթի էքսպերտներ Մաքս Բուլլը և էլմեր Բետցելը հրավիրվեցին Անկարա:

Նավթի մասին օրենքը մեջլիսը հաստատեց 1954 թ. մարտի 7-ին 266 ձայնով ընդդեմ 172-ի:

Վերոհիշյալ № 6323 օրենքի համաձայն ապաաղդայնացվեց Թուրքիայի նավթային արդյունաբերությունը և կառավարությունն իրավունք ստացավ 40 տարի ժամանակով կոնցեսիաներ տալու օտարերկրյա ու տեղական նավթային մոնոպոլիաներին, բայց այդ կոնցեսիաները լրացուցիչ կերպով կարող էին երկարացվել ևս քսան տարով, կոնցեսիոներների երկրորդ հայտի դեպքում: Այդ նույն օրենքի համաձայն թուրքական նավթի շահագործումից ստացված շահույթը հավասարապես բաժանվելու է կառավարության ու նավթային մոնոպոլիաների միջև՝ ընկերության ներդրած կապիտալը հատուցելուց հետո: Նավթային տեղամասը շահագործելու դիմաց որպես ռենտա կոնցեսիոները պարտավոր է Թուրքիային վճարել արդյունահանվող նավթի 12,5 %:

Նավթային օրենքի համաձայն, որն ուժի մեջ մտավ 1954 թ. մայիսի 6-ին, Թուրքիան բաժանվեց 9 նավթային շրջանների՝ Մարմարայի ծովափնյա շրջան, Անկարա, Սվաս, Էրզրում, Ուդանա, Անթալիա, Դիարբեքիր և Սիիրդը իրենց շրջակայքով ու էգեյան ծովափը: Բացի Սվասից ու Էրզրումից մնացած բոլոր շրջանները այդ

¹ «Zafer», 1953, Haziran 30.

Ինչպես երևում է, նավթի մասին օրենքը հունվարի 18-ի օրենքի նման հանդիպեց լուրջ դիմադրության ընդդիմադիր պարտիաների ու նույնիսկ Դեմոկրատական պարտիայի անդամ մեջլիսի զեպուտատների կողմից:

ժամանակվանից բաց են նավթահետախուզական աշխատանքներ կատարելու համար: Նավթային օրենքի համապատասխան ստեղծվեց Թուրքական նավթային ընկերություն, որը գտնվում է պետության վերահսկողության ներքո և որը շարունակում է Ռամանդադի ու Հարզանի նավթահանքերի ու Բաթմանի նավթաթոր գործարանի շահագործման աշխատանքները: Վերադառնալով ԱՄՆ, Մ. Բոլլը հայտարարեց, որ նավթի մասին օրենքի ընդունումից հետո, ամերիկյան մոնոպոլիաները ամենայն համարձակությամբ կարող են կապիտալներդրումներ կատարել Թուրքիայում:

Արևմտյան երկրների մոնոպոլիստական մամուլը սկսեց ամեն կերպ գովաբանել նավթարդյունաբերության ապաազգայնացման մասին վերոհիշյալ օրենքը, բազմիցս նշելով, որ նմանօրինակ օրենքի ընդունումը Մերձավոր Արևելքի մյուս երկրներում իբր օգտակար կլիներ հենց իրենց այդ երկրների համար և իհարկե քար լուծյուն պահպանելով այն մասին, որ այդպիսի միջոցառումները առաջին հերթին օգտակար են նավթային մոնոպոլիաներին:

Թուրքական կառավարողները նավթի մասին օրենք ընդունեցին հենց այն ժամանակ, երբ Արաբական Արևելքի և Իրանի ժողովուրդները ուժեղացնում էին պայքարը իրենց նավթային և մյուս բնական հարստությունները օտարերկրյա մոնոպոլիաների ճիրաններից փրկելու համար: Այսպիսով նավթի մասին օրենքը հետապնդում է նաև հեռու գնացող քաղաքական նպատակ՝ թուլացնել հիշյալ ժողովուրդների պայքարը իրենց ազգային անկախության ու անվտանգության համար, և դանակի հարված է այդ ժողովուրդների թիկունքին:

Հենց որ նավթի մասին օրենքը ուժի մեջ մտավ, օտարերկրյա և առաջին հերթին ամերիկյան նավթային մոնոպոլիաները իրար հետևից սկսեցին ներխուժել Թուրքիա: 1954 թ. մայիսի 6-ին՝ այսինքրն նույն օրը, երբ օրենքը մտավ ուժի մեջ, «Սոկոնի վակուում Ույլ» նավթային ընկերությունն ստացավ նավթահետախուզական աշխատանքների առաջին կոնցեսիան: Այնուհետև նավթահետախուզական կոնցեսիաներ ստացան «Ստանդարտ Օյլ Օֆ Նյու-Ջերսի», «Ռոյալ-գատչ Եելլ», «Ամերիկեն Օվերսիս», «Կալիֆորնիա-Տեխաս Օյլ», «Կառն Օյլ» և ուրիշ նավթային մոնոպոլիաներ: Թե օտարերկրյա նավթային մոնոպոլիաների ներխուժումը Թուրքիա ինչպիսի տենդային բնույթ է ընդունել, այդ մասին ցայտուն կերպով վկայում են հետևյալ տվյալները: Մինչև 1957 թ. աշունը օտարերկրյա և տեղական տասներեք նավթային ընկերությունների 309 հայտից

¹ «Ekonomi gazetesı», 1954, Nisan 15.

ընդունվել էր 188-ը՝ 8,724.560 հեկտար տարածության վրա հետախուզական աշխատանքներ կատարելու համար՝ նավթահետախուզական աշխատանքների թույլտվություն էին ստացել «Մարալ էքսպլորեյշն ինք» ընկերությունը՝ 32 թույլտվություն— (1,555.585 հեկտար), «Ստանդարտ Օյլ» ընկերությունը՝ 26 թույլտվություն (1,235.723 հեկտար), «Դյուլլ էրդոյ ալսիոն դեյելշաֆտ» ընկերությունը՝ 8 թույլտվություն (390.485 հեկտար) և այլն, վերոհիշյալ ընկերություններին հատկացված տարածությունները կազմում են երկրի ամբողջ տերիտորիայի մոտ 13 %: Այդ նույն ժամանակաշրջանում նավթային մոնոպոլիաների ներդրումների գումարը կազմեց 42 մլն. թ. լիրա՝:

Արդեն 1957 թ. վերջերին «Եսսո Ստանդարտ» ֆիրման հայտնաբերեց նավթի խոշոր պաշարներ Բարաէսֆիի շրջանում, որը ըստ թուրքական մամուլի տվյալների կարող է ապահովել երկրի նավթի պահանջի մոտ 60 %-ը²: Կնքվել է նաև համաձայնագիր թուրքական կառավարության ու «Կալիֆորնիա-Տեխաս Օյլ», «Մորբայ» ու «Թոյալ-դաշ Նելլ»³ ֆիրմաների միջև նավթաթոր խոշոր գործարանի շինարարության մասին, որը նախատեսվում է շահագործման հանձնել 1960 թ.⁴:

Ամերիկյան մոնոպոլիաների հետ միասին իրենց ներխուժումը Թուրքիա ուժեղացրել են նաև անգլիական, ֆրանսիական, իտալական և հատկապես արևմտագերմանական մոնոպոլիաները, որոնց միջև ուժեղանում է մրցակցությունը Թուրքիայի էկոնոմիկայի վրա իրենց լիակատար գերիշխանությունը հաստատելու համար: Բայց ինչպես երևում է շարադրված փաստերից, ամենից ուժեղ դիրքեր Թուրքիայում ունի ամերիկյան մոնոպոլիստական կոալիտալը: Այս հարցում հարկավոր է նկատի ունենալ այն հանգամանքը, որ ռազմական բազաների զգալի մասը ևս կառուցվում է ամերիկյան մոնոպոլիաների ու նրանց մասնագետների և սարքավորումների միջոցով: Ամերիկա-թուրքական առևտրական հարաբերությունները, որոնցում Թուրքիան հանգես է գալիս ներմուծողի դերում, ուղղակի թալանչիական բնույթ ունեն վերջինի համար: Այնուհետև, քանի որ ամերիկյան կապիտալը նաև շոշափելի դիրքեր ունի Արևմտյան Գերմանիայում, հատկապես արտաքին շուկայի համար աշխատող արդյունաբերության մեջ, հետևապես, ինչպես

² «Ekonomi gazetesı», 1957, Ekim 1

³ «Նույն տեղում», 1957, Ekim 25.

⁴ «İstanbul», 1957, Aralık 27.

⁵ «Monde», 1957, 1 Avril.

ցույց են տալիս փաստերը, ամերիկյան մոնոպոլիաները Թուրքիա թափանցում են նաև արևմտագերմանական ֆիրմաների միջոցով:

Սպառազինությունների մրցավազքի ու մոնոպոլիստական կապիտալի խրախուսման ու էտաթիզմից հրաժարվելու թուրքական կառավարողների հակաազգային ու հակաժողովրդական քաղաքականությունը երկրին ու ժողովրդին հասցրել է շտեմնված մեծ վնաս:

Դեմոկրատական պարտիայի իշխանության զլուխ անցնելուց հետո ընկած ժամանակաշրջանում տարեց-տարի ուժեղանում է աշխատավոր զանգվածների շահագործումը և իջնում նրանց կենսամակարդակը, աճում են երկրի պետական ու առևտրական պարտքերը, կազմալուծվում են ֆինանսները՝ այստեղ տիրում է դրամի արժեքազրկումը: Բայց դրա փոխարեն ավելանում են օտարերկրյա մոնոպոլիստների ու թուրքական բուրժուազիայի շահույթները, որոնք ամեն կերպ թաքցվում են ժողովրդից:

1958 թ. սկզբներին Թուրքիայի ներքին ու արտաքին պարտքերը կազմեցին 4450 մլն. թ. լ.¹: Եթե 1955 թ. երկրի վերոհիշյալ պարտքերը կազմում էին 3060 մլն. թ. լ. և էկոնոմիկայի ու առևտրի նախկին մինիստր Ուլաշի հայտարարության համաձայն, այդ պարտքերը վարող էին փակվել միայն 2002 թ., ապա պետք է ենթադրել, որ ներկայիս պարտքերը Թուրքիան հազիվ թե կարողանա փակել XX I դարի առաջին քառորդի վերջում: Փաստորեն Թուրքիայի պարտքերը դարձել են չվճարվող:

Աճում է նաև Թուրքիայի արտաքին առևտրի դեֆիցիտը (պակասորդը) արևմտյան երկրների հետ ունեցած ոչ էկվիվալենտային (ոչ հավասարաթեք) առևտրի պատճառով: 1950—1957 թթ. ընթացքում արտաքին առևտրի պակասորդը կազմել է 2580 մլն. թ. լ., որից մոտ 30 % բաժին է ընկնում ԱՄՆ-ին: Անդրադառնալով Թուրքիայի արտաքին առևտրական դժվարություններին, «էկոնոմիստ» հանդեսը գրել է, որ Թուրքիան «Իր առևտրական գործակիցների միջև հիմար համբավ է ձեռք բերում»²: Ռազմական ծախսերի տարեցտարի ավելացման կապակցությամբ մշտական պակասորդ ունի նաև Թուրքիայի պետական բյուջեն: Այդ պակասորդը 1950—1958 թթ. ընթացքում կազմել է 1331 մլն. թ. լ.:

Ամերիկյան ռազմական ու տնտեսական «օգնության» գումարը Թուրքիայի պարտքերի ու բյուջեի պակասորդի հետ համեմատելիս, պարզվում է, որ Թուրքիան իրականում ԱՄՆ-ից ոչ մի օգնություն

¹ «Мировая экономика и международные отношения», 1959, № 2, стр. 112.

² «Economist», 1954, 15 May, supplement «Turkey», p. 11.

չի ստացել և դեռ ավելին՝ նա պարաք է ուրիշ երկրների և կորցրել է իր տնտեսական ու քաղաքական անկախությունը:

Մարքսը և էնգելսը վաղուց են բացահայտել ռազմականացման քաղաքականության ծայր աստիճանն՝ վնասակար ազդեցությունը էկոնոմիկայի վրա:

Նրանք նշել են, որ անմիջական տնտեսական տեսակետից վերցրած, պատերազմի համար կատարվող ծախսերը ոչ այլ ինչ են, քան «Լթև աղզը ջուրը գցեր իր կապիալի մի մասը»¹:

Վերոհիշյալ ժամանակաշրջանում շրջանառության մեջ ավելացել է նաև թղթադրամների գումարը, ընկել է լիրայի արժեքը, բարձրացել են առաջին անհրաժեշտության բոլոր ապրանքների դները, ժողովրդից գանձվող հարկերը և ապրուստի գինը: 1958 թ. թղթադրամների գումարը շրջանառության մեջ կազմեց 4 մլրդ. թ. և 1950 թ. 907 մլն. թ. և դիմաց, այսինքն՝ այն ավելացել է ավելի քան 4 անգամ: 1958 թ. օգոստոսին թուրքական կառավարությունը հետպատերազմյան ժամանակաշրջանում երկրորդ անգամ իջեցրեց լիրայի կուրսը:

Լիրայի նոր սահմանված կուրսի համաձայն 1 դոլլարը հավասարվեց 9 լիրայի— 1946 թ. 2,8 լիրայի դիմաց, կամ լիրայի կուրսը զուլարի համեմատությամբ իջեցվեց ավելի քան երեք անգամ. իսկ սև շուկայում դոլլարի գինը արդեն հավասար է 15 լիրայի:

Օրեցօր աճում են լայն սպառման ապրանքների գները, որոնք նախապատերազմյան ժամանակաշրջանի համեմատ աճել են 4—6 անգամ:

Շաքարի բարձր գներով Թուրքիան ամբողջ աշխարհում գրավում է երկրորդ տեղը²:

Բարձրացել են նաև բնակարանային ու կոմունալ սպասարկման ծախսերը և ավելացել են բնակչությանից գանձվող հարկերը: Այդ իսկ պատճառով էլ կյանքի ինդեքսը 1950 թ. համեմատ 1958 թ. կազմեց 623 %: Ինչպես նշում է թուրքական մամուլը, ապրուստի թանկությամբ Թուրքիան աշխարհում գրավում է երկրորդ տեղը³, իսկ «Հյուրիեթ» թերթի վկայությամբ «Ապրուստի արժեքի աճի տեմպերով Թուրքիան խփել է համաշխարհային ռեկորդ»⁴:

Երկրի ռազմականացումը ու ամերիկյան մոնոպոլիստական կապիտալի դիրքերի ամրապնդումը Թուրքիայի էկոնոմիկայում անխուսափելիորեն հանգեցրին նաև ռեակցիայի դիրքերի հետագա

¹ «Архив Маркса и Энгельса», М. 1935, том IV, стр. 29.

² «Cumhuriyet», 1953, Haziran 25.

³ «Vatan», 1957, Ağustos 24.

⁴ Տե՛ս «Международная жизнь», 1959, № 2, стр. 131.

ուժեղացմանը ներքին քաղաքական կյանքի թուլոր բնագավառ-
ներում:

Հետապնդումների են ենթարկվում կոմունիստական պարտիայի
անգամները և խաղաղության կողմնակիցները: Չէ՞ որ օտարերկրյա
կապիտալը պահանջում է հանգիստ մթնոլորտ՝ այնպիսի պայման-
ներ, որ ոչինչ չխանգարի շահույթների կորզելու գործին:

Դեմոկրատական պարտիան լիկվիդացնում է նաև բուրժուա-
դեմոկրատական աղատությունների վերջին մնացորդները, խափա-
նում է ընդդիմադիր պարտիաների ու մամուլի գործունեությունը,
ճնշում է մամուլի ու խոսքի ազատությունը ու նույնիսկ առանց դա-
տի ու դատաստանի բանտարկում է ընդդիմադիր պարտիաների
անդամ մեջլիսի դեպուտատներին: Թուրքիայում նվազում է պառլա-
մենտի դերը ներքին քաղաքական կյանքում, շատ հաճախ խախ-
տվում է կոնստիտուցիան, տիրում է կառավարության կամայակա-
նությունը և աճում է գործադիր իշխանության ազդեցությունը, շա-
րունակվում է ազգային փոքրամասնությունների ֆիզիկական բնա-
ջընջման ու նյութական քայքայման համիդյան քաղաքականությու-
նը, որոնք իրենցից ներկայացնում են կսուավարման ֆաշիստական
մեթոդի դրսևորումները:

Տնտեսական ու քաղաքական դժվարություններից դուրս դալու
ճանապարհը թուրքական կառավարողները տեսնում են երկրի հե-
տագա ռազմականացման ու Մերձավոր ու Միջին Արևելքում խա-
ղաղության ու ազգային անկախության դեմ ուղղված ամերիկյան
պրովոկացիաներին կուրորեն հետևելու մեջ, նրանցում ակտիվ
մասնակցություն ունենալու մեջ: Թուրքիայի արտաքին քաղաքա-
կանությունը ամբողջովին ենթակա է օտարերկրյա ու տեղական
մոնոպոլիստական կապիտալի ազդեցությանը:

Թուրք ժողովրդի ազգային անկախության ու անվտանգության
շահերը, ինչպես երբեք, հրամայաբար պահանջում են, որ թուրքա-
կան կառավարողները հետ դառնան երկրի ռազմականացման
ազգային այդ մեծ շարիքի ճանապարհից ու հաստատ ոտք դնեն
միջազգային լարվածությունը թուլացնելու, հարևան բոլոր երկրո-
ւների հետ և հատկապես սոցիալիստական երկրների հետ հարա-
բերությունները բարելավելու ճանապարհի վրա: Դրանից կշահի
խաղաղության գործը, Մերձավոր և Միջին Արևելքի երկրների՝ այդ
թվում նաև Թուրքիայի ազգային անկախության ու անվտանգու-
թյան ապահովման գործը:

Р. И. КОЦДАКЧЯН

ПРОНИКНОВЕНИЕ АМЕРИКАНСКОГО
МОНОПОЛИСТИЧЕСКОГО КАПИТАЛА В ТУРЦИЮ

Резюме

В статье «Проникновение американского монополистического капитала в Турцию» вкратце исследуются вопросы: турецкие законы о поощрении иностранного капитала (законы от 1 августа 1951 года, 18 января 1954 года и о нефти от 7 марта 1954 года), принятые под давлением американских монополий и правительства США; деятельность Банка промышленного развития Турции, являющегося филиалом Международного банка реконструкции и развития, а также пагубное влияние проникновения американских монополий на экономику, внутреннюю и внешнюю политику Турции.